

Forfatter: Holberg, Ludvig

Titel: Værker i tolv bind 9: Niels Klim

Citation: Holberg, Ludvig: "Værker i tolv bind 9: Niels Klim", i Holberg, Ludvig: *Værker i tolv bind 9: Niels Klim*, udg. af F. J. BILLESKOV JANSEN ; Volmer Rosenkilde , Rosenkilde og Bagger, 1969-1971, s. 282. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur:
<https://tekster.kb.dk/catalog/adl-texts-holberg09-shoot-idm139856961076896/facsimile.pdf> (tilgået 23. april 2024)

Anvendt udgave: Værker i tolv bind 9: Niels Klim

NIELS KLIMS UNDERJORDISKE REISE

- S. 257. *Famulus*, Medhjælper. – *Soelbiomstret*, Solsikken. – *til Ende paa min Plage etc.*, den latinske Original har et Citat af Vergil, Æneiden X, 680. *Saul* styrkede sig i sit Sværd, da han saa sig besejret af Filistrene (1. Samuels Bog, Kap. 31). – *Tregange prøved' jeg etc.*, Vergil, Æneiden X, 685. – *for Tiden, før Tiden*.
- S. 259. *afbrudte*, løseevne. – *Jerusalems Skomager*, Ahasverus, nægtede ifølge Legenden Kristus at hvile paa Trappen til sit Hus. Til Straf skulde han vandre hvileløs omkring uden at maatte dø. – *opkaagt*, bragt frem igen, genopfrisket.
- S. 260. *Hvor er du fød? etc.*, Vergil, Æneiden I, 369 og VIII, 114. – *med Suk etc.*, Vergil, Æneiden I, 370 ff. – *Hvad mig er hendt etc.*, Juvenal, Satirer XIII, 6 ff. – *Tilfælde*, Tildragelser.
- S. 261. *Tiber Regiering*. Tiberius var romersk Kejser 14-37. – *Kobberstykke*, Kobberstik. – *for tolv Aar siden*, se S. 21, hvor der staar 10 Aar. – *Særsyn*, mærkværdige Syn. – *Som den der truffen etc.*, Ovid, Tristia I, 3, 11 ff. – *Saa strakte han etc.*, Vergil, Æneiden III, 490 ff. – *stykkevis*, Punkt for Punkt.
- S. 262. *rasende*, gal, vanvittig. – *de elysæiske Marker*, lat. Elysium, i den antikke Mytologi Heroers og gode Menneskers Opholdssted efter Døden.
- S. 264. *Antipode*, Menneske, der lever paa diametralt modsat Sted paa Jordkloden. »Kætteren« tror altsaa, at der findes Mennesker, som vender deres Fødder mod os.
- S. 265. *tillyste*, bekendtgjorde (ved offentlig Lysning). – *intet gjør Menneskene latterligere end Fattigdom*, efter Juvenal, Satirer III, 152 f. – *Polygamie*, Flerkoneri.
- S. 266. *sex Aar etc.* Tillempt Citat efter den senromerske Digter Ausonius (c. 310-o. 395) Idyll. II, 37: I et Digt under sin Faders Portræt lader han denne bl. a. sige: »jeg levede ni lustra (dvs. 9×5 Aar) uden Dadel samdrægtigt med én Hustru; vi satte fire Børn i Verden etc.« – *Christian etc.* Fortalens Thomas Klim figurerer mærkeligt nok ikke blandt de her nævnte Sønner.

INDLEDNING

Kejsertid har vi bevaret Samlinger af Æsops Fabler. Samtidig blev disse gendigtet paa latinske seksfodede Jamber af en Makedonier, Phaidros, hvis Navn latiniseredes som *Phædrus*. Her gentager Æsops Historie sig: den græske Phædrus var Slave hos Kejser Augustus, som i sit Testamente frigav ham. Det blev Phædrus' store Fabelsamling, som blev Fabelarkivet for Middelalderen; i det 10. Aarhundrede blev de omskrevet til Prosa. Og da Franskmændene *La Fontaine* i det 17. Aarhundrede fornyede Genren, var det først og fremmest hos Phædrus, han hentede sit Stof, ligesom han altid skrev sine Fabler paa Vers. Phædrus havde i Fablernes Morale af og til givet et kritisk Hieb til Magthaverne. *La Fontaine* gav de traditionelle Temaer Renæssancens og Klassicismens dybe, dystre Menneskekundskab. Fabelen om *Ulven og Lammet*, *Le Loup et l'Agneau*, findes baade hos Æsop og Phædrus, men det er hos *La Fontaine*, Læseren stærkest føler Ondskabens kolde Kynisme og det uskyldige Offers fuldstændige Hjælpeløshed. Ulven har bestemt sig til at angribe Lammet og beskylder det for at plumre Bækken, hvor den skal drikke. »Men jeg staar jo over 20 Skridt nedenfor Deres Majestæt« indvender Lammet. Desuden talte du ondt om mig sidste Aar, fortsætter Ulven. »Da var jeg ikke født«. Saa er det din Broder. »Jeg har ingen Broder«. Ja en af din Familie var det, eller Hyrden eller Hunden, for I sparer mig ikke – og jeg skal hævne mig! – Det er da til fulde bevist, som Fabelen begynder, at den stærkestes Argument er altid det bedste:

La raison du plus fort est toujours la meilleure.

Efter *La Fontaine* dyrkedes Versfabelen i Tyskland, hvor Gellert gjorde umaadelig Lykke med sine Fabeln und Erzählungen (1746). Med Gellert drejede den belærende Historie afgørende fra Dyrefabelen til Menneskefabelen. Gellerts bedste Versfortællinger har Mennesker som Personale:

MORALSKE FABLER

En Bondeknøs, som hedde Hans,
Der havde været udenlands
Med Herremændens Søn et Aar,
Kom hjem til Faders Fæstegaard,
Og i den lille Bondebye
Fortalte han nu stolt og krye
Til Fryd for Store som for Smaae,
Om hvad i fremmed Land han saae;
Men skjøndt en Deel deraf var sandt,
Var der dog megen Løgn iblandt;
Thi to Ting læres let paa Reise,
At lyve grovt og høit at kneise;
Og Hans forstod saa stærkt at lyve,
Som Hest kan rende, Fugl kan flyve.

Saaledes begynder *Bonden og hans Søn*, glimrende oversat af Christian Wilster. Da de to gaar mod Byen, fortæller Sønnen, som man husker, at han i Tyskland har set en Hund saa stor som en Hest; men da saa Faderen snakker om en Bro uden for Byen, hvor man brækker Benet, hvis man har løjet samme Dag, bliver Hunden stadig mindre i den unge Mands Fortælling, og er til sidst, lige før Broen

saasandt jeg hedder Hans,
Omtrent som Hunde her tillands.

Efter denne træfsikre, men elskværdige Versfabulering kom skarpskaarne Prosafabler af Lessing; først nogle Stykker i 1753, og i 1759 en Samling paa 90 *Fabeln* fordelt paa tre Bøger. Den uforlignelige Lessing tilstræber Korthed, Klarhed; *Der Adler*, *Ørnen*, er beundringsværdig.

»Man spurgte Ørnen: hvorfor opdrager du dine Unge saa højt oppe i Luften? – Ørnen svarede: Vilde de som voksne vove sig saa nær til Solen, hvis jeg opdrog dem dybt nede ved Jorden?»

Holberg kom ordentlig i Klemme som Fabeldigter mel-

INLEDNING

lem La Fontaine-Gellert, hvis Versform han forkaster, og Prosadigteren Lessing, som i sine teoretiske Overvejelser sætter Holbergs Moralske Fabler uden for Genren. Holbergs Fabelbog, hvis 1. og 2. Oplag udkom 1751, oversattes samme Aar til Tysk.

Det er ikke saa vanskeligt at se, at Holberg som Fabeldigter har været lige saa gæstfri som Lessing var eksklusiv. Holberg skrev snart kort, snart langt. Han forstaar i visse Fabler udmærket at benytte Dyrenes Egenskaber som virkende Led i Fortællingen, se saaledes 1. Fabel, hvor Grundlaget er Dyrenes Stemmer. Han henter til Fabelbogen gamle Fabler, som han har fortalt i sit tidligere Forfatterskab. Saaledes 38. Fabel, der er en persisk Dyrefabel, som Holberg havde afsluttet Stormogulen Akbars Historie med (se VIII, S. 215), og 14. Fabel, der næsten ordret gentager Fabelen om Lærken, som Forfatteren i Moralske Tanker havde laant fra den romerske Forfatter Gellius. Det er Holbergs Svaghed, at han altfor ofte sætter Dyrene ind som tilfældige Aktører i et Handlingsforløb. Han er Offer for sin Trofasthed mod Dyrefabelen. Havde han kaldt Bogen »Fabler og Fortællinger«, som Gellert og som H. C. Andersen, der efterhaanden udvidede fra »Eventyr« til »Eventyr og Historier«, saa var mange af hans kuriøse Sager kommet til deres Ret. 73. Fabel, hvor Ræven optræder som Spaamand, er i Virkeligheden en *practical joke*, som Jonathan Swift 1708 spillede en Astrolog og Almanakforfatter, John Partridge; Holberg har fortalt den fantastiske Historie i Epistel 213. I en Række Tilfælde holder Fabeldigteren sig i Skindet. En engelsk Frierhistorie, der kunde give Stof til en Komædie, fortæller han uden at klæde Personerne i Dyrerham: »8. Fabel eller Historie« kalder han den, og slutter: »Fabelen, eller rettere Historien ... lærer etc.« Se ogsaa f. Eks. 79., 120., 189., 226., 227. og 229. Fabel.

Moralske Fabler indeholder mange gode Historier, mange Indfald og Tanker, som fortjener at kendes og overvejes. Hver Fabel har sin egen Historie, inden for

MORALSKE FABLER

Holbergs Forfatterskab og inden for europæisk Tankeudvikling. I Grunden er Holberg bedst, naar han er mest filosofisk. Og det er da hans Triumf, at den meget lange 81. Fabel, om Midernes Art og Egenskab, fængsler ved hver ny Læsning. Den var Hovedstykket i Aandshistorikeren Carl Roos' lille Skrift: Om et upaaagtet Værk af Holberg (1930), og den blev optrykt, ved Astronomen Julie M. Vinter Hansen, i Nordisk Astronomisk Tidsskrift (1954). Denne metafysiske Fabel, som Lessing ikke har noget Sidestykke til, er virkelig en digterisk Vision, hvori Malkepigen Margrete indgaar som Verdens Skaber og det Godes Princip, og Rotten Glirus som det Onde, Satan. En Ost er Jorden og Miderne Menneskene. Her er Temaer fra Naturretten, Miderne lever »udi den naturlige Stand«, uden Standsforskelle og Love, og de adlyder blot »det store Naturens Bud, nemlig: Du maa ikke gjøre mod en anden, uden hvad du vil at andre skal gjøre mod dig«. (Sammenlign Bind I, S. 78). Men disse Væsner har den Fejl, som Filosofien siden Renæssancen ofte havde paavist hos de fleste Mennesker, at de troede, Verden var skabt for deres Skyld. Og da de blev belært om Malkepigen og Rotten, dyrkede de, som Manikæerne, baade det gode og det onde Princip, baade Gud og Satan, for paa den Maade at takke Skaberen og samtidig forsone sig med Fjenden. Det foruroligende er da, at Holberg i denne Fabel ikke forsøger at fjerne Tankens Brod. Har det Onde i Verden en saa uundgaaelig, uudryddelig Karakter, at det maa tilskrives et metafysisk Væsen? Det hører til Fabelens Underfundighed, at der ikke uddrages en alvorlig Morale af den. Holberg løber fra sin filosofiske Kommentar med en spøgefuld Bemærkning om, at Fabelen viser, hvor vigtigt Studiet af visse Smaadyr er!

Tekstgrundlag. Moralske Fabler. Anden Oplag, 1751. – Ved Udarbejdelsen af Noterne har jeg haft værdifuld Hjælp af stud. mag. Jørgen Hunosøe.

Litteratur. Foruden Carl Roos' ovenanførte Skrift: Paul V. Rubow: H. C. Andersens Eventyr, 1927; 3. Udg. 1967.

Fortale til Læseren

Jeg haver udi Forberedelsen til mine moralske Tanker tilkiendegivet de adskillige Maader, som Skribentere have betient sig at moralisere paa, og viset, at ingen Maade er uskyldigere og tilligemed kraftigere end den, som skeer ved Fabler. Deraf have mine Skrifters Velyndere taget Anledning at opmuntre mig til saadant Arbeyde, hvilket jeg dog længe haver taget udi Betænkning, eftersom jeg haver holdet mig ubeqvem til et Verk, som gandske faa Skribentere have dristet sig til; Thi af de gamle Romere og Græker have vi intet uden Æsopi Fabler, som Phædrus haver oversat paa Latinske Vers. Og de Fabler, som udi nyere Tider ere skrevne paa Moderne Sprog, ere fast ikke uden de samme, som igien ere opkaagte, med mindre man vil regne moralske Romaner, item visse Materier, hvilke ere udførte udi Fabler, som Utopia Mori, Campanellæ Civitas solis, Verulamii novus Atlas, Bidermanni Utopia, Reinicke Foss og andre deslige, som jeg dog ikke henfører til denne Classe. Thi i saa Maade kunde jeg siges allerede at have opfyldt Publici Begiæring ved Klims Underjordiske Reyse. Naar jeg derfor siger, at vi have fast intet uden Æsopi Fabler, som af andre siden ere opkaagede, meener jeg allene saadanne, som ere skrevne efter Æsopi Plan, og befatte korte Samtaler imellem Dyr, Fugle, Træer og Hyrder, med Forklaringer over hver Fabel. Af saadanne have vi fast ingen, i det ringeste er mig ikke nogen bekiendt, uden Gellers, som ere udførte udi nette og ziirlige Tydske Vers, udi hvilken Henseende de høyligen berømmes; thi, skjønt Materierne udi sig selv ere ikke af